

Obsah

Úvod / 7

I. Alfa

Vesmír v referenčním rámci eko-etiky / 17

Evoluce – kód environmentálních reflexí / 27

Fenomén člověk a jeho environmentální étos / 45

II. Kairos

Na prahu ekologické spirituality / 59

Environmentální hledání rajske zahrady / 71

Kauzy a kontexty ekologické etiky / 91

III. Ómega

Bioetické výzvy a blízká budoucnost / 105

Lidstvo a umělá inteligence v etickém diskursu / 117

Kosmický výzkum, etika a eschatologie / 131

Závěr / 143

Literatura / 147

Seznam zkratk biblických knih / 161

Résumé: Ecological Spirituality and Ethics / 163

Úvod

Vědecké bádání začíná stanovením problému či hypotézy, po kterém se předem stanovenou metodou sbírají a analyzují data. Pokud se pomocí statistiky a následných matematických modelů vyhodnotí výchozí teze jako neudržitelné, vymezí se nové. V environmentálních vědách jsou důvodem pro zabývání se etickými otázkami ve vztahu k životnímu prostředí matematické modely, které upozorňují na „meze růstu“. Statistické odhady růstu počtu obyvatel, možnosti planety v produkci potravin, znečištění životního prostředí, klimatické změny, ztráta biodiverzity a úbytek pitné vody v těchto prognózách alarmují k revizi současných postojů, protože v blízké budoucnosti by mohlo dojít vlivem působení člověka k přetížení planety Země.

O katastrofické předpovědi se ale vedou bouřlivé spory, které rozdělují vědce do dvou táborů. Jeden tvrdí, že dochází jen ke zpoždování předpovědí. Pro druhý, jenž často (a někdy právem) poukazuje na to, že apokalypticky laděné prognózy se dosud nenaplnily, ztrácí environmentální etika své opodstatnění. Zdůvodnění ekologické etiky skrze vědecké paradig-

ma tedy závisí na přijetí či odmítnutí existence ekologického problému. V tom je založen spor o potřebnosti ekologické etiky.

Pojmy *ekologická etika* a *environmentální etika* budou v této odborné monografii chápány jako synonyma, i když evokují zaměřenost buď na kontexty společenskovední, (environmentální) nebo přírodovědné (ekologické). Ekologická etika stojí na pomezí mezi *přírodními*, *filosofickými* a *teologickými* vědami. Zde je ovšem třeba projasnit úroveň užívání jazyka těchto disciplín. *Sdělující* (instrumentální) jazyk užívaný v matematice a přírodních vědách nelze zaměňovat s jazykem *hledajícím smysl* (referenční jazyk) ve filosofii, metafyzice či teologii, ze kterých vyšly tradiční etické reflexe. Matematika se právem stala královnou přírodních věd. Její *řečová hra* je jiná než *řečová hra*, o kterou se opírají etické reflexe vzešlé z humanitních a teologických disciplín. Při interpretaci empirických dat se nejednou nacházíme v epistemologické síti, jelikož se do *řečové hry* přírodních věd dostává diskurs filosofické nauky o podstatě bytí (ontologie). Jde o aktuální výzvu i pro ekologickou etiku, aby uvedené disciplíny našly svoji metodu a způsob užití jazyka a mohly se vzájemně obohacovat, aniž by jedna negovala či napadala druhou (SOUSEDÍK – SVOBODA 2017, 167–169). Text knihy zohlední výsledky přírodních věd, ale primární důraz bude kladen na *řečovou hru* hledající smysl, účelnost, směřování a zacílení popisovaných jevů života.

Není účelem této práce hlouběji vstupovat do disputací nad protichůdnými interpretacemi tzv. tvrdých dat. V této knize poukážeme na jiné východisko pro ekologickou etiku, a tedy na vztah člověka

k životnímu prostředí a k mimolidskému životu jako takovému a na to, jak se dotýká spirituality člověka. *Spiritualitu* můžeme v obecném smyslu chápat jako otevřenost vůči všem vztahům, které vytvářejí a rozvíjejí osobnost člověka. Z nich také vychází představa o tom, kdo jsem *já* a kým se stávám ve vztahu k sobě, k druhým, ke světu a ke všem formám života a konečně – k Absolutnu. Od počátků lidského myšlení jdou reflexe o životě a životním prostředí ruku v ruce se spiritualitou člověka.

Antická filosofie přírody se rovněž opírala o péči o duši, o smysl pro přirozenost, o její tvořivou spontaneitu a konečnost. Před empirickými daty se uplatňovala intuice náhlého a tajemného vhledu do podstaty (mystické poznání). Důležitou roli hrál rozum poznávající řád skutečnosti na základě myšlenkové cesty, z níž se vyvozovaly závěry (logika). Tak se například představa o pohybu planet kolem Slunce neodvodila z pozorování pohybu nebeských těles, ale díky intuici, která logicky zapadala do racionálního systému pythagorejského chápání světa (KRA-TOCHVÍL 1994, 9–21).

Život má svoji tajemnou, posvátnou tvář, která se člověku občas odhalí jako v zrcadle a zase se zastře v „oblaku nevědění“. V tomto mystickém výstupu na hranici „hory“ poznání člověk přijímá limity svého rozumu a jeho pozitivních výpovědí; je vtažen do vyšší skutečnosti, k níž se vztahuje láskou. Prožitá vlitá a extatická síla lásky ho proměňuje. Při sestupu z „hory poznání“ člověk pokorně mění své etické postoje (ŠPIDLÍK 1999, 250–255). V mystickém výstupu a sestupu spočívá ekologické obrácení a rozvíjí se ekologická spiritualita. Proto bude v textu knihy

konfrontován itinerář duchovního rozvoje osobnosti s vývojem poznání přírody a rozvíjení láskyplného vztahu k životnímu prostředí.

Ekologická spiritualita bude sledována pohledem *křesťanství*. Popis duchovní zkušenosti pracuje s jazykem symbolů, metafor, analogií a mýtů, aby tím vyjádřil lidskou touhu po životní moudrosti a zároveň respektoval tajemství života, které nelze zcela poznat. Křesťanská spiritualita vychází z předpokladu, že oním tajemstvím není jen člověk hledající vztah k posvátnu. Člověk/křesťan, který si klade otázky po smyslu života, je doprovázen osobním Bohem. V láskyplném slově, v hlasu svědomí a skrze znamení v životě se Bůh člověku zjevuje, s ním se sdílí a nabízí mu cestu ke štěstí. Příběhy popisující transcendentní zkušenost lidí s Bohem jsou podle Židů a křesťanů zachyceny v inspirovaném textu Písma.

V rámci biblické spirituality je pro naše téma zásadní motiv *smlouvy* neboli *závěti*. Jde o *smlouvu* vloženu Bohem do bytí v okamžiku stvoření. Pro neustálou nevěru člověka byla tato smlouva obnovována starozákonními patriarchy. Proroky byla zvěstována jako blízkost příchodu tzv. *nové smlouvy*. Pro křesťany ustanovil *novou smlouvu* Ježíš Kristus, a to pro všechny lidi, tedy Židy i pohany. Vědomí *smlouvy* utváří spiritualitu křesťana a přináší etické závazky pro příslib šťastného života. Závaznost *smluv* se rovněž týká etického vztahu člověka k životnímu prostředí. Proto bude ekologický rozměr *smluv* a jejich etických relevancí v knize zohledněn jako zásadní *řečová hra* přivádějící ke smyslu.

V našem případě tak vyjdeme z těsného sepětí mezi křesťanským pojetím spirituality a etiky. Kon-

vergence *spirituální teologie* a *ekologické etiky* je *znaméním času*, protože zájem o spiritualitu a ekologickou etiku, jak vidno všude kolem nás, se stal fenoménem naší doby. Navíc, obě vědní disciplíny jsou staré i nové zároveň. Péče o duši a vztah k přírodě byly totiž vždycky předmětem lidského poznání, nicméně jako samostatný a vyučovaný předmět vznikly (*spirituální teologie* a *ekologická etika*) až ve 20. století.

Pramenem reflexí budou inspirované texty biblických knih a z nich vycházející filosofické úvahy opřené o racionální zdůvodnění etických postojů. Text seznámí čtenáře i se současným stavem vědeckého poznání, který tím bude vtažen do *řečové hry* hledající *poznání smyslu a pravdivosti jevů*. Křesťanské zjevení respektuje svobodu a autonomii člověka a přivádí ho k vědomí, že by měl stále usilovat o rozšiřování hranic svého poznání a nikdy se nezastavit. Klíčem k porozumění tajemství života je hledání smyslu a posledního cíle člověka v plnosti původního plánu lásky, jenž začal stvořením (JAN PAVEL II. 1999, 11–12).

Smysl počátku stvoření, evoluce a příchodu člověka a směřování lidstva k naplnění bude zasazen do referenčního rámce pro popis ekologické spirituality a etiky. Environmentální reflexe první části budou vztaženy k počátku vzniku vesmíru a života (bodů Alfa), k evoluci a environmentálnímu étosu, který přichází s člověkem. Současná doba se v ekologických debatách jeví jako čas příhodný (*kairos*) pro nové uchopení spirituality v ekologicko-etické perspektivě. Proto se v druhé části budeme věnovat také aktuálním tématům environmentální etiky. A konečně, v závěrečné třetí části bude zohledněna skutečnost, že nedílnou součástí ekologické etiky

jsou prognózy budoucích následků lidských zásahů do života, především díky novým možnostem biotechnologií a příchodu umělé inteligence. Vizím budoucnosti Země se budeme věnovat v rámci křesťanské představy budoucnosti, konečné proměny a naplnění života (eschatologie) na pomezí časnosti a věčnosti (směřování k bodu Ómega).

V úvodu je třeba uvést, že cílem této knihy není ani encyklopedické seřazení environmentálně-etických teorií, ani analytické zhodnocení díla hlavních představitelů rozmanitých směrů environmentální etiky (k tomu existuje již dostatečné množství zahraniční i česky psané literatury). Přesto budou jednotlivé proudy vřazeny do představené struktury rozvíjené *sapienciální environmentální etiky*. Pojmenování tohoto směru autor této monografie převzal z označení sapienciálních knih Starého zákona, které rozvíjí tzv. mudroslovnou tradici s didaktickým důrazem. V inspiraci této tradice bude metodou syntézy představen také současný stav bádání v ekologické spiritualitě a etice.

Kromě vědeckých, filosofických a teologických odkazů na prameny hraje v našem přemýšlení stěžejní roli encyklika papeže Františka zvaná *Laudato si'*. Encyklika navazuje a rozvíjí sociální nauku katolické církve, která od roku 1971 – slovy papeže Pavla VI. – upozorňovala na existenci *ekologické krize*. Také papež Jan Pavel II. vyzýval ke globálnímu ekologickému obrácení a rozpracování takzvané *humánní ekologie*. Papež Benedikt XVI. psal o potřebě vytvoření modelů rozvoje, které budou respektovat životní prostředí. Papež František v této linii popisuje ekologické téma z židokřesťanských pozic jako ochranu našeho spo-

lečného domova (FRANTIŠEK 2015, 6–14). Zmíněná encyklika již mezi českými teology vyvolala diskusi (CZUDEK – FILO – FRANC – KRUMPOLC – OPATRŇY – POSPÍŠIL – URBAN 2016, 101–114). V průběhu celé knihy se budou jednotlivá témata této encykliky linout jako červená nit.